

Aneta Mitura

Akademia Podlaska w Siedlcach

Cechy wschodniosłowiańskie w antroponimii Sławatycz w początkach XX wieku

Cechy wschodniosłowiańskich nazw osobowych w antroponimii polskiej można obserwować już w czasach średniowiecznych. Oddziaływanie nazewnictwa wschodniego na polskie było bardzo silne ze względu na wielowiekowe związki polsko-rosyjskie, polsko-ukraińskie i polsko-białoruskie, w tym również stałą migrację ludności. To oddziaływanie widoczne było także w odwrotnym kierunku. Polskie nazewnictwo wpływało na białoruskie i ukraińskie¹. Mówiąc o cechach wschodniosłowiańskich widocznych w antroponimii sławatyczan w początkach XX wieku, mam na myśli związki zwłaszcza języka białoruskiego i ukraińskiego z polskim nazewnictwem własnym. W znacznie mniejszym stopniu dotyczy to języka litewskiego (należącego do bałtyckiej grupy językowej) oraz języka rosyjskiego. Bogusław Kreja w jednej ze swoich publikacji (2005: 30) wychodzi od stwierdzenia, że nazwiska ogólnie pojęte, bo nie tylko polskie, mają często charakterystyczną dla siebie geografię. Dodaje przy tym, że szczególnie wyróżniającymi się pod tym względem są jednostki antroponimiczne dotyczące wsi. Doskonałym potwierdzeniem tego może być antroponimia Sławatycz, na której charakter wpływa między innymi położenie geograficzne osady.

W *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* odnalazłam następującą informację dotyczącą Sławatycz: „(...) os. Miejska i dobra nad rz. Bugiem, w okolicy bagnistej, pow. Bialski, Gm. I par. Sławatycze (...) leży naprzeciwko miasteczka Domaczewa (na prawym brzegu Bugu, w pow. brzeskim gub. grodzieńskiej).” (Sulimierski, Chlebowski, Walewski, 1880-1902: 722-723). Jak wynika z powyższego cytatu, Sławatycze położone są na wschodnich krańcach Polski, tuż przy granicy polsko-białoruskiej, a niedaleko granicy z Ukrainą. Oczywiście jest więc, że wzajemne związki językowe polsko-białoruskie i polsko-ukraińskie były i są nadal nieuniknione. Widoczne to jest nie tylko w mowie potocznej, ale także w nazewnictwie własnym, w toponimii, a w szczególności w antroponimii.

Materiał źródłowy obejmujący nazwiska, stanowiący ponad 600 niepowtarzających się jednostek antroponimicznych, wyekscerpowany został z ksiąg metrykalnych urodzeń, małżeństw i zgonów z lat 1915-1921. Odnotowane antroponimy posiadają wiele cech wschodniosłowiańskich. Najwyraźniej zaznaczają się elementy z zakresu fonetyki:

1. Występowanie zmiękczonej spółgłoski -t(i)-, zamiast miękkiej -ć-.

¹ Kwestię oddziaływania nazewnictwa ukraińskiego i białoruskiego na polskie porusza m.in. Kazimierz Rymut w pracy: *Nazwiska, [w:] Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Kraków 2005.

2. Spółgłoska -t- w zmiękczonej postaci występuje wśród nazwisk utworzonych od imion, por. *Ignatiuk*², *Kondratiuk*³, *Oksiutiuk*⁴, oraz nazwisk odapelatywnych, por. *Kostiuczuk*⁵, *Ksiutiuk*⁶.

3. Występowanie -h- (-ch) w pozycji nagłosowej i śródgłosowej zamiast spółgłoski -g-.

W grupie nazwisk utworzonych od imion pojawiły się formy typu: *Chrytczuk*⁷, *Hawryluk*⁸. Także wśród antroponomów odapelatywnych pojawiły się poświadczenia -h- (-ch) w nagłosie, por. *Chorbaczewski*⁹, *Holaczuk*¹⁰, *Hołowieniec*¹¹, *Howoruszka*¹² oraz w śródgłosie, por. *Bahlaj*¹³. Wskazano także nazwisko utworzone od obcej podstawy słowotwórczej, z charakterystyczną dla języków wschodniosłowiańskich cechą fonetyczną g>h, por. *Chralczuk*¹⁴.

4. Występowanie dodatkowego -h- w nagłosie.

Z zebranego materiału źródłowego wynika, że cecha ta dotyczy tylko nazwisk odmiennych, por. *Haponiuk*¹⁵, *Hondra*¹⁶.

5. Zachowanie dawnego r'.

Zachowanie miękkiego -r- odnotowano wśród antroponomów, które swój początek wzięły od imion, por. *Czuriłowicz*¹⁷, *Kiriczenko*¹⁸.

6. Spółgłoska -rz- oddawana jest jako -r-:

nazwiska odimienne: *Andrejczuk*¹⁹, *Każmiruk*²⁰,

² Por. im. Ignacy, to od łac. Ignatius, niejasnego pochodzenia. Etymologia popularna łączy im. Ignatius z łac. ignis 'ogień'. W Polsce imię znane od XIV w., wyst. jako Ignat, Ignac, Inac, Inat, na Kr. Wsch. też Ihnat, Hihnat, Hinat, Hinac, Huhnat, (Rym I: 319).

³ Por. im. Kondrat. Imię w Polsce notowane od XII w., jest genetycznie germ., od kuoni 'śmiały' + trāt 'rada'. W średniowieczu imię to wykazywało w Polsce znaczne wahania fonetyczne: Konrad, Konrat, Kunrod, Kondrat, Korrad, Kundrat, Kunrat, Kunrod, Kunrot, Kurrad, Kurrat, Kunard, (Rym I: 434).

⁴ Por. im. wsł. Oksiuta, Oksefty, cerk. Awksentij, z grec. Auksēntios 'powiększam', (Rym II: 176).

⁵ Por. ap. kość, w formach derywowanych możliwe też od im. Konstany, zwłaszcza na terenach wschodnich. (Rym I: 448).

⁶ Por. ap. kciuk, gw. krzciuk 'jeden palec u ręki', (Rym I: 389).

⁷ Por. im. Grzegorz. Imię notowane w Polsce od średniowiecza (XII w.), poch. grec., por. gregōrios 'gorliwy, czuwający', na Kr. Wsch. wyst. Formy: Hryhory, Horycz, Hryć, Hryc, (Rym I: 277).

⁸ Por. im. Gabryel, wywodzącego się z jęz. hebr., od geber 'mąż'+ El 'Bóg' (mąż Boży), notowanego w Polsce od XIII w. W średniowieczu było używane w formach Gabrzyjał, Gawrzyjał, Gabryel, na Kr. Wsch.: Habryko, Hawryło, Wryło, (Rym I: 209).

⁹ Por. garb, garbić się 'pochylać się, trzymać się krzywo', (Rym I: 218).

¹⁰ Por. ap. goły, w pochodnych też od golić 'strzyć', (Rym I: 251).

¹¹ Por. ap. głowa, (Rym I: 241).

¹² Por. ap. gaworzyć 'mówić niewyraźnie', gadać; stp. gawor 'mowa, głos', (Rym I: 223).

¹³ Por. czasownik bagat'- psł. mocno chcieć, łaknąć, żądza, tęsknota, (Rym I: 14), por. też gwarowe wyrazy: bagla/ bahla 'stóg słomy lub siana' (SGP I: 269, 276), bachlonić; udawać, opowiadać coś innego, niż było w rzeczywistości, (SGP I: 243).

¹⁴ Por. niem. n. os. Krall, także od niem. n. os. Krall (kraul, kral - kędzierzawy) lub od czes. Kral 'król', też od im. wsł. Chroł z białoruskim akaniem, (Rym I: 264, 458).

¹⁵ Por. im. Agafon, używane w kościele prawosł., od grec. Agafon 'dobre', (Rym I: 2).

¹⁶ Por. im. Andrzej. Imię poch. grec., od anēr, gen. andrōs 'mąż' lub od imion złożonych typu Andrōnikos. Notowane w Polsce od XII w. też jako Jędrzej, Andrzej, możliwe też od Henryk, (Rym I: 5).

¹⁷ Por. ruską postać im. Cyryl, Czuryło, w XVI w. Czuryło 'gach, wytwórniś', możliwe też od ukr. czura, ciura 'kozacki sługa', także od psł. *čurēti 'ciec słabo', (Rym I: 118).

¹⁸ Por. im. Cyryl, stp. też Cyrul. Formy Cyryl, Cyrul notow. w XV w. Imię Cyryl, łac. Cyrillus, z grec. Kýrillos, a to od kýrios 'pan', we wsch. Słowiańszczyźnie przejęte jako Kyril, Kryło, (Rym I: 106).

¹⁹ Por. im. Andrzej, (Rym I: 5).

nazwiska odapelatywne: *Nawarko*²¹, *Repko*²²,
nazwiska odzawodowe: *Mularz*²³.

Cecha ta dotyczyć będzie także imion analizowanych poniżej.

7. Polska samogłoska nosowa -ą- oddawana jako -u-, por. *Zubko*²⁴.
8. Pełnogłos, czyli występowanie w językach wschodniosłowiańskich grup: oro, olo, ere, ele, szczególnie widoczny jest wśród nazwisk utworzonych od nazw pospolicitych, por.: *Cholodczuk*²⁵, *Derewiak*²⁶, *Worobej*²⁷, *Zołotuchin*²⁸. Zjawisko to odnotowane zostało również w przypadku dwóch nazwisk odimiennych, por.: *Wołodko*²⁹, *Wołoszko*³⁰.
9. Półmiękką wymowa spółgłosek twardych, zwłaszcza w wygłosie, dotyczy nazwisk odimiennych, por. *Bendiuk*³¹, *Demidjuk*³², *Nestioruk*³³, *Timotej*³⁴, oraz antroponimów utworzonych od nazw pospolicitych, por. *Burdiło*³⁵, *Dydiuk*³⁶, *Tetiurka*³⁷. Cecha ta charakterystyczna jest także dla sławatyckich imion odnotowanych w księgach metrykalnych za lata 1915-1921.
10. Ukraińska depalatalizacja spółgłosek przed dawnymi -e, -i poświadczona została w przypadku nazwisk odimiennych, por.: *Demjaniuk*³⁸, *Petruczuk*³⁹.
11. Istotną cechą sławatyckich nazwisk, typową dla języków wschodnich, jest zachowana do dziś wymowa -s- w sąsiedztwie samogłoski -i-, jako -s'- a nie -ś-. Poświadczenia tego odnalazłam w nazwiskach typu: *Harasimczuk*⁴⁰, *Ksiutiuk*⁴¹, *Osipiuk*⁴².

²⁰ Por. im. Kazimierz, w średniowieczu brzmiące Kazimir, pochodzi od kazić + mir 'pokój', (Rym I: 388).

²¹ Por. ap. nawarzyć 'nagotować', nawar 'wywar', nawara 'karma warzona dla bydła', (Rym II: 141).

²² Por. ap. rzepa, wsł. rěpa, (Rym II: 382).

²³ Por. gw. mularz 'mularz' z rozszerzeniem przez spółgłoskę -t-, (Rym II: 664), może też być od przymiotnika mularski, od podst. mur-, niektóre formy też od mor-, (Rym II: 125).

²⁴ Por. ap. ząb, (Rym II: 730, SNOB II: 203).

²⁵ Por. ap. chłód, chłodzić, z fonetyką ukr., (Rym I: 77).

²⁶ Por. ap. drzewo, drzewiść, drwa, z psł. *dervo, *dřvna, (Rym I: 154).

²⁷ Por. ap. wróbel, stp. wrobel 'mały ptak z rodziny łuszczaków', wsł. worobiej 'wróbel', (Rym II: 704, SNOB II: 183).

²⁸ Por. ap. złoto 'metal szlachetny', wsł. zołoto, (Rym II: 743).

²⁹ Por. im. wsł. Wołodko, (SNOB II: 182).

³⁰ Por. im. wsł. Wałas, cerk. Własij, por. n. os. Wołosz od etnonimu Wołoch, (SNOB II: 182).

³¹ Por. im. Benedykt, notow. w Polsce od XII w. poch. łac. Benedictus, to od przym. benedictus 'taki, któremu dobrze życzone', (Rym I: 28).

³² Por. im. Demid, Dymid używanego w Kościele prawosł., to od grec. Diomēdes, od Dios 'Dzeus' + mēdos 'myśl', (Rym I: 131).

³³ Por. ap. nestor 'najstarszy z rodu', też od im. Nestor, z grec. Nēstōr, (Rym II: 144).

³⁴ Por. im. Tymoteusz, notowanego w Polsce od średniowiecza, poch. grec. Timōtheos, od timē 'część' + theōs 'Bóg', przejmowanego we wsch. słowiańszczyźnie jako Tymofiej, (SNOB II: 143).

³⁵ Por. ap. burda 'awantura', burdać się 'przewracać się, rozrzucać' lub od burdel, (Rym I: 63).

³⁶ Poch. od różnych podstaw na dyd- gwarowe dydać zn. 'dyndać, ssać z piersi', (Rym I: 161).

³⁷ Por. ap. ukr. tetera, teteria 'cietrzew', (SNOB II: 143).

³⁸ Por. im. Damian, znanego w Polsce od XII w., w stp. Damijan, Demijan, Doman, Damianus. Im. poch. od łac. przydomka Damianus. Do łac. przyszło z jęz. grec., a tam od egipskiej bogini Damia, (Rym I: 124).

³⁹ Por. im. Piotr. Imię poch. grec. od pētra 'skała, opoka'. W Polsce notowane od XII w.. obok postaci Piotr, wyst. w źródłach średniowiecznych też: Piotro, Pietr, Pioter, Pieter, Piotyry, Pietyr, a w tekstach niem. także Peter, Petir, Piter, (Rym II: 241).

⁴⁰ Por. ukr. im. Harasym, to od grec. Gerāsimos, od gēras 'część, przywilej, zaszczyt' + przyrostek -imos, (Rym I: 296).

⁴¹ Por ap. kciuk, gw. krzciuk 'jeden palec u ręki', (Rym I: 389).

Związki językowe polsko-białoruskie i polsko-ukraińskie widoczne w nazewnictwie własnym nie dotyczą wyłącznie fonetyki, wskazać można także na elementy z zakresu słowotwórstwa. Najbardziej charakterystycznym są formanty sufiksalne nazwisk powstałych od imion oraz nazw pospolitych. Najczęściej odnotowywany był sufiks genetycznie ukraiński -uk/-czuk. Jak twierdzą Ewa Wolnicz-Pawłowska i Wanda Szulowska, są to najczęściej przeniesienia z języka ukraińskiego. Znaczący to tyle, że derywacja sufiksalna zaszła jeszcze na gruncie ukraińskim, a dana forma została pod względem fleksyjnym i fonetycznym zaakceptowana w języku polskim (1998: 191). W wyekscerpowanym przeze mnie materiale źródłowym pojawiły się następujące formy:

1. Nazwiska tworzone od imion: *Klimczuk*⁴³, *Korniluk*⁴⁴, *Łukaszuk*⁴⁵, *Maksimiuk*⁴⁶, *Patejuk*⁴⁷
2. Nazwiska odapelatywne: *Basiuk*⁴⁸, *Ziarczuk*⁴⁹
3. Nazwiska tworzone od nazw zawodów, sprawowanych funkcji bądź tytułów: *Kamedjuk*⁵⁰, *Krawczuk*⁵¹, *Kroluk*⁵².

Wolnicz-Pawłowska i Szulowska zwracają także uwagę na nazwiska zakończone sufiksem -icz, -ewicz. Ich zdaniem, podstawa słowotwórcza tego typu antropimów pozwala jednoznacznie stwierdzić, czy powstały one na gruncie polskim czy wschodniosłowiańskim (ukraińskim lub białoruskim). Jeśli podstawą jest imię wschodniosłowiańskie (por. *Olzarewicz*, *Patyjewicz*, *Pruniewicz*), z pewnością jest to pożyczka leksykalna w polskim systemie nazewnictwa (1998: 183-192).

Dość licznie poświadczono zostały także nazwiska zakończone sufiksem -ko/-enka. Nazwania tego typu charakterystyczne są również dla antroponimii ukraińskiej, zwłaszcza dla wschodniej części Ukrainy. Polskie nazwiska z formantem -ko/-enka są najprawdopodobniej zapożyczeniami z języka ukraińskiego, niezmiernie rzadko zdarzają się formy z podanym sufiksem powstałe na gruncie polskim (Wolnicz-Pawłowska, Szulowska, 1998: 191). Odnotowałam szereg nazwisk odmiennych zakończonych wskazanym sufiksem, por. *Olesiejko*⁵³, *Patapinko*⁵⁴, *Walko*⁵⁵, jak również

⁴² Por. im. Józef, poch. hebr. Jōsēph oznaczające pierwotnie 'niech Bóg pomnoży'. W Polsce imię popularne od średniowiecza. Adaptowane jako Ożep, Jożep, Jożef, na Kr. Wsch. Też jako Josyp, Hosyp, Jesyp, Jesyf, (Rym I: 357).

⁴³ Por. im. Klemens. Imię notowane w Polsce od pocz. XIII w. w różnych formach językowych: Klemens, Klemens, Klimont, Klimąt, Klimut, Klient, Klement, Klimiont, Klimiąt. Imię poch. łac. od clemens, -entis 'łagodny, spokojny, cichy', (Rym I: 406).

⁴⁴ Por. im. Kornel, Korneliusz, te od Cornelis, łac. nazwy rodu Kormeliuszów. W Polsce imię rzadkie i późno notowane, na Kr. Wsch. Kornilij, Kornilo, (Rym I: 441).

⁴⁵ Por. im. Łukasz, notowane w Polsce od XII w., łac. Lukas, grec. Laukas, odapelatywne jako Łukasz i Łuka, (Rym II: 44).

⁴⁶ Por. im. Maksym lub Maksymilian, poch. łac., notowane w Polsce od XIV w., łac. imię Maximus utworzone zostało od przymiotnika 'maximum', to znaczy 'bardzo duży, największy', (Rym II: 58).

⁴⁷ Por. wsł. n. os. Patej, Pacej, (Rym II: 214).

⁴⁸ Por. ap. bas – znaczy niski głos męski, człowiek mówiący niskim głosem, lub od basy – instrument muzyczny; też od im. Sebastian – w formach pochodnych trudno to odróżnić, (Rym I: 23).

⁴⁹ Por. ap. ziarno, stp. zarno 'nasiemie zboża' gw. zierko, (Rym II: 739).

⁵⁰ Por. ap. kameduła 'członek zakonu kamedułów', (Rym I: 371).

⁵¹ Od podst. kraw-, por. krawać 'obcinać', krawiec, (Rym I: 460).

⁵² Por. ap. król, (Rym I: 458).

⁵³ Por. im. na Ol-, typu stp. Oleksy, Aleksander, (Rym II: 177).

znaczącą liczbę tego typu antroponimów, tworzonych od nazw pospolitych, por. *Bajko*⁵⁶, *Kuziemko*⁵⁷, *Lalko*⁵⁸. Tylko raz poświadczony został wschodniosłowiański formant sufiksalny -ow, por. nazwisko *Jurancow*⁵⁹.

Cechy wschodniosłowiańskie pojawiają się nie tylko w sferze wewnątrzjęzykowej nazwisk. Wskazując elementy języka białoruskiego lub ukraińskiego w antroponimii sławatyckiej, należy także wspomnieć o formach imion właściwych dla języków wschodnich lub terenów kresowych, od których następnie powstawały nazwiska. Zwracam na to uwagę także ze względu na fakt, że teren którego dotyczy materiał źródłowy jest skupiskiem wielokulturowym, co było szczególnie widoczne jeszcze przed II wojną światową. Najliczniejszą grupę stanowią nazwiska mieszkańców Ślawatycz, pochodzące od form imion używanych w obrządku wschodnim.

W jednej ze swoich prac Rymut pisze: „Po wytworzeniu się wschodniego odłamu Kościoła chrześcijańskiego imiona przeszły przez język grecki, a z form greckich, w obrębie Kościoła prawosławnego przewędrowały do wschodniej części Słowiańszczyzny. Przez Ukrainę te imiona cerkiewne przedostały się do języka polskiego” (1991: 37). Niektóre z odnotowanych w źródłach form są odpowiednikami imion istniejących w kościele zachodnim (por. im. wsł. *Wasilij* i *Bazyli*). Nazwiska z tej grupy poklasyfikowałam ze względu na językowe korzenie imienia, od którego wzięły swój początek. Prezentuje się to następująco:

1. Z języka hebrajskiego:

Naumczyk – od im. Naum, używ. w Kościele prawosł..

2. Z języka hebrajskiego za pośrednictwem greckim:

Olzarewicz ‘od im. Elizar, Olizar, używ. w Kościele prawosł.’(1), *Olzarewicz*.

3. Z języka greckiego:

Charytoniuk ‘od im. Charyton, notow. od XV w. na Kresach Wschodnich’, *Demidjuk* ‘od im. Demid, Dymid, używ. w Kościele prawosł.’, *Ewdoszuk* ‘od im. Jewdokim, używ. w Kościele prawosł.’, *Haponiuk* ‘od im. Agaton, używ. w Kościele prawosł.’, *Juchimuk* ‘od im. Juchim, używ. w Kościele prawosł., to od ukr. Jovchīm, Jochīm’, *Kiryczuk* ‘od im. Kiryk, używ. w Kościele prawosł.’, *Kuźmiuk* ‘od im. Kosma, znanego także w obocznych formach: Koźma, Kuźma’, *Kuzmuk* ‘jw.’, *Niczyporuk* ‘od im. Nikifor, wsł. Niczypor, wyst. głównie na Kresach Wsch.’, *Oksiutnik* ‘od im. wsł. Oksiuta *Oksefty*, cerk. Awksentij’, *Oryniuk* ‘od im. Irinie, Irina, Arina, Orina, używ. w Kościele prawosł.’, *Potapczuk* ‘od im. Potap, Potapij, używ. w Kościele prawosł.’, *Prokopiuk* ‘od im. Prokop, w Kościele wsch. używane w po-

⁵⁴ Por. im. Potap, Potapij, używ. w Kościele prawosł., imię poch. grec. od Potāpios, (Rym II : 285).

⁵⁵ Por. im. na Wal-, typu Walenty, Walerian lub od walić ‘burzyć, rozwałać, uderzać, sunąć powoli, ociężale’, (SNOB II: 160).

⁵⁶ Por. ap. bajać- pleść, lub od baj - bajarz, plotkarz, (Rym I: 14).

⁵⁷ Najpewniej od ap. koza, (Rym I: 453).

⁵⁸ Por. ap. lalka, gw. ‘żrenica’, (Rym II: 7).

⁵⁹ Por. im. Jerzy. Greckie imię Georgios, to od georgōs ‘rolnik’, przejmowane było przez jęz. słow. w kilku postaciach. W stpol. znane były formy: Jerzy, Jura, Jurg (z niem.), na Kr. Wsch. Jurj, (Rym I: 349).

staci Prokopij’, *Sazoniuk* ‘od im. Sozon, używ. w Kościele prawosł.’, *Trochimuk* ‘od im. Trofim, używ. w Kościele prawosł.’,

Dodatkowo wyróżniam też nazwiska motywowane etymologicznie jako pochodzące:

4. Z języka cerkiewnego, wschodniosłowiańskiego:

Patejuk ‘od im. wsł. Patej, Pacej, te od cerk. Ipatij, Ipatow’, *Patyje-wicz*, *Waszczuk* ‘od im. Wasyl, wsł. Waszko, cerk. Wasilij,’ *Wołoszko* ‘od im. wsł. Wałas, cerk. Własij’.

Chciałabym również zwrócić uwagę na antroponimy, które w swojej podstawie zawierają formę imienia znanego w Kościele wschodnim, przy czym znane są także zachodniosłowiańskie ich odpowiedniki, używane w kościele katolickim. Zaklasyfikowałam tutaj jednostki antroponimiczne typu:

Chomuk ‘od im. Tomasz, w kościele prawosławnym Choma’, *Hars* ‘od im. Grzegorz, wsł. Horycz, Hryc’, *Osipiuk* ‘od im. Józef, wsł. Osip’, *Panasiewicz* ‘od im. Atanazy, wsł. Panas’, *Siemieniuk* ‘od im. Szymon, wsł. Siemion’, *Semeniuk*, *Sieniewicz*, *Wasiluk* ‘od im. Bazyli, wsł. Wasyl’.

Mówiąc o elementach wschodniosłowiańskich w nazwiskach sławatyczan, odnotowanych w księgach metrykalnych z początku XX wieku, warto zwrócić uwagę na antroponimy utworzone od apelatywów wschodniosłowiańskich, por. *Horyszuk* (ukr. horach ‘groch’), *Korowaj* (‘obrzędowe pieczywo na Rusi i Ukrainie’) i nazw miejscowych topograficznie związanych z Białorusią i Ukrainą (por. *Telatycki* ‘od n. m. Telatycze, częste na Kr. Wsch.’). W materiale źródłowym pojawiły się także nazwiska tworzone od etnonimów, wskazujących na tereny wschodnie (por. *Kozakiewicz*, *Litwiniuk*, *Łotyszewicz*, *Ruszyński*), które świadczyć mogą o migracji ludności z terenów wschodnich do Polski.

Jak już wspomniałam, elementy języków białoruskiego i ukraińskiego widoczne są nie tylko wśród nazwisk odnotowanych w źródłach w latach 1915-1921. Związki języków wschodniosłowiańskich z antroponimią polską z terenu pogranicznego, jakim są Sławatycze po dziś dzień, prezentują doskonale także imiona. Odnotowałam ponad 300 niepowtarzających się jednostek, wśród których najliczniejszą grupę stanowią imiona chrześcijańskie.

Według ustaleń Bazylego Tichoniuka (2000: 14) imiona chrześcijańskie na pograniczu polsko-białoruskim pojawiły się między X a XI wiekiem, będąc konsekwencją wprowadzenia religii chrześcijańskiej. Najwcześniej zaadaptowane zostały imiona cerkiewno-słowiańskie, czyli zeslawizowane formy imion genetycznie greckich. Dopiero na pograniczu XIV i XV wieku pojawiły się na tym terenie imiona łańskie.

Podobnie jak w przypadku nazwisk, najliczniej poświadczone zostały cechy wschodniosłowiańskie z zakresu fonetyki. Procesy fonetyczne zachodzące w obrębie imion odnotowanych na pograniczu polsko-białoruskim wynikały zapewne ze wzajemnego oddziaływania imion polskich (katolicyzm) i ruskich (prawosławie)⁶⁰. Analiza

⁶⁰ Obszar, którego dotyczy zebrany materiał, zwłaszcza w czasie międzywojennym, był terenem mieszanym pod względem językowym, kulturowym i religijnym. Osadę zamieszkiwali wyznawcy trzech różnych kultur i trzech odmiennych religii: Żydzi, katolicy i wyznawcy prawosławia. Obecność tak wielu odnotowanych w źródłach imion używanych w Kościele prawosławnym jest więc w pełni zrozumiała.

systemu imienniczego sławatyczan, pozwoliła na wskazanie następujących cech właściwych dla języków wschodnich:

1. Wymiana spółgłoski g : h: *Ahafia* (por. Agafia), *Ihnatj* (por. Ignacy).
2. Występowanie pojedynczych głosek na miejscu grup samogłoskowych: eu > e, np. *Efrosina* (por. Eufrozyna), oa > a, np. *Jakim* (por. Joachim).
3. Występowanie głosek epentetycznych: *Julianja*, *Juljanja* (por. Julianna), *Justinjia* (por. Justyna), *Paraskewja* (por. Paraskiewa), *Stefanija* (por. Stefania).
4. Obecność spółgłoski -j- na miejscu samogłoski -i-: *Amelja* (por. Amelia), *Marjanna*, *Maryjanna*, *Marjanya* (por. Marianna), *Paraskenja* (por. Paraskenia), *Pelagja* (por. Pelagia).
5. Występowanie dodatkowego -j- w wygłosie: *Antonij* (por. Antoni), *Bazylij* (por. Bazyli), *Dionisij* (por. Dionizy).
6. Brak głoski na początku imienia (afereza), która nie zaczynała rodzimych wyrazów (a, e, i), bądź była głoską obcą, np -g: *Hapa* (por. Agapia).

Według Tichoniuka proces aferezy dotyczył nie tylko imion łacińskich i cerkiewnych, ale także form imion gwarowych i narodowych (2000 : 17).

7. Brak głosek wewnątrz imienia (kontrakcja): *Dmitry*, *Dmitrij* (por. Dymitr).
8. Tendencje do stosowania nagłosowego e, rozpoczynającego imiona: *Ekaterina* (por. Katarzyna).
9. Występowanie grupy nagłosowej *Je-* (zwłaszcza w imionach żeńskich): *Jewdokja*, *Jewdoksja* (por. Eudoksja), *Jewfimia* (por. Eufemia).
10. Tendencja do zmiękczenia spółgłosek: *Bazilij* (por. Bazyli), *Dimitry* (por. Dymitr), *Tomiasz* (por. Tomasz).
11. Występowanie spółgłosek d', t', r', l w miejsce dź, ć, rz, l:
d'>dź *Władimir* (por. Włodzimierz), ć>t' *Ihnatj* (por. Ignacy), r'>rz *Ekaterina* (por. Katarzyna), l>l *Pelagja* (por. Pelagia), *Salomja* (por. Salomea).
12. Występowanie spółgłoski -o- w miejsce -u-: *Jakub*>*Jokob*.
13. Występowanie spółgłoski -w- w miejsce -b-: *Barbara*>*Warwara*.
14. Występowanie spółgłoski -w- w miejsce -u-: *Ewgenja* (por. Eugenia), *Ewstafi* (por. Eustachy).

Nieliczenie poświadczone słowotwórcze cechy wschodniosłowiańskie imion sławatyczan dotyczą ich sufiksacji⁶¹. W formach męskich odnotowałam przykład typu: *Jakow* (por. *Jakub*), z charakterystycznym sufiksem wschodniosłowiańskim -ow.

W zebranych materiale źródłowym pojawiły się także imiona typowe dla języków wschodniosłowiańskich. Odnotowałam następujące formy: *Harasim* 'ukr. im. m., z grec. *Gerāsimos*, od *gēras* 'cześć, przywilej', *Jakim* 'z hebr. 'Bóg wzmocni, podniesie', forma najczęściej używana była na Kresach Wsch.', *Michail* 'forma im. Michał typowa dla Kresów Wsch.', *Nadieżda* 'ros. im. ż., poch. od wyrazu *nadieżda* 'nadzieja',

⁶¹ Z ustaleń Tichoniuka wynika, że do adaptowanych imion chrześcijańskich dodawano często hipokorycystyczne formanty sufiksalne właściwe imionom słowiańskim. Służyło to wprowadzaniu do struktur obcych elementów rodzimych, które dodatkowo wносиły zabarwienie emocjonalne. Sufiksy dodawane były przeważnie do imion w formach skrótowych (2000: 28).

*Onufry*⁶² ‘im. m. poch. grec., powst. z wyrażenia *onophorbós*, w którego skład weszły wyrazy: *ónos* ‘osiół’ i *phérbō* ‘paść’, *Timofiej* ‘im. m. wywodzące się z grec., pierwotnie było złoż. wyrazów *timé* ‘cześć’ oraz *theós* ‘Bóg’, scs. *Timothei*, *Timotei*, *Timofei*’. Imiona te, wśród starszego pokolenia mieszkańców Sławatycz, występują do dziś.

Antroponimia Sławatycz była i jest nadal zwierciadłem wyraźnej interferencji językowej, właściwej dla terenów pogranicznych. Trudno jest bowiem mówić o miejscowej antroponimii, nie wspominając o jej cechach wschodniosłowiańskich. W sferze wewnątrzjęzykowej dotyczy to najczęściej zagadnień związanych z fonetyką wschodniosłowiańską (m. in. pełnogłos, twardość spółgłosek przed -e, zachowanie dawnego r’), rzadziej z morfologią. Bardzo charakterystyczne dla tego terenu okazały się antroponimy derywowane od imion, zakończone sufiksem -uk, -czuk, -ko, -enko. Podkreślam jeszcze raz, że w polskiej antroponimii są to najczęściej zapożyczenia z języka ukraińskiego, a jeśli nawet powstały one na gruncie rodzimym, to w oparciu o wyrazisty wzorzec wschodniosłowiański. Interesująca okazała się także analiza motywacji semantycznej odnotowanych antroponimów. Przypuszczam, że wiele wskazanych przeze mnie jednostek antroponimicznych odnosi się do rodzin pochodzenia ukraińskiego lub białoruskiego. Świadczy o tym chociażby duża liczba nazwisk motywowanych od imion charakterystycznych dla Kościoła prawosławnego (por. *Juchimuk*, *Kiryczuk*, *Potapczuk* i in.). Antroponimy te, z przyczyn rodzinnych, religijnych (zmiana wyznania z prawosławnego na rzymskokatolickie) i politycznych, mogły ulec polonizacji⁶³.

Sądzę, że sławatycki system nazewniczy jest specyficznym zagadnieniem antroponimicznym. Ukształtowany pod wpływem wzajemnego przenikania się języków, kultur i religii, stanowi dziś bardzo ciekawy i wdzięczny materiał badawczy. Nazewnictwo własne na tym terenie wymaga pogłębionych badań nad związkami językowymi polsko-białoruskimi i polsko-ukraińskimi. Ciekawe wyniki przyniosłaby zapewne szczegółowa analiza postaci fonetycznych i słowotwórczych sławatyckich nazwisk i imion. Interesujące mogłyby okazać się także dalsze badania nad semantyczną motywacją nazwisk, oparte na szerszym materiale z wieków wcześniejszych. Sądzę, że uwidoczniłyby to w sposób jeszcze bardziej wyrazisty związki językowe i kulturowe białoruskie, ukraińskie i polskie w tutejszym nazewnictwie osobowym.

LITERATURA:

- Abramowicz Z., Citko L., Dacewicz L. 1997-1998, *Słownik historycznych nazw osobowych Białostoczczyzny (XV-XVII w.)*, t. I-II, Białystok. (SNOB I, II)
 Bystróż J., *Nazwiska polskie*, Warszawa 1993.
 Citko L., *Gwary i onomastyka pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego i słowiańsko-bałtyckiego*, Białystok 2006.

⁶² Imię męskie Onufry jest dla badanego terenu szczególnie charakterystyczne. W „Słowniku imion” Jan Grzenia podaje: „W Jabłecznej nad Bugiem znajduje się cerkiew prawosławna pod wezwaniem świętego Onufrego” (2006: 262). Jest to wieś należąca do dziś do gminy Sławatycze, oddalona od osady o ok. 5 kilometrów. Kult świętego Onufrego wśród wyznawców prawosławia jest bardzo znany. Według legendy miejsce zbudowania tego monasteru wybrał sam św. Onufry. Początki klasztoru sięgają prawdopodobnie końca XV wieku.

⁶³ O procesie polonizacji nazwisk ukraińskich piszą Wolnicz-Pawłowska i Szulowska w pracy „Antroponimia polska na kresach południowo-wschodnich”, Warszawa 1998.

- Dacewicz L., *Obce czy rodzime? W kwestii nazewnictwa na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*, [w:] *Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych. Materiały z Międzynarodowej Konferencji Onomastycznej Białystok-Supraśl 26-27 X 1998*, red. Z. Abramowicz, L. Dacewicz, Białystok 1999, s. 88-93.
- Górniewicz H., *Wstęp do onomastyki*, Gdańsk 1988.
- Grzenia J., *Słownik imion*, Warszawa 2006.
- Kaleta Z., *Nazwisko w kulturze polskiej*, Warszawa 1998.
- Karłowicz J., *Słownik gwar polskich*, t. I, Kraków 1900 (pozycja dostępna w Internecie). (SGP I)
- Kosyl Cz., *Nazwy miejscowe dawnego województwa lubelskiego*, Wrocław 1978.
- Kreja B., *Słowotwórstwo polskich nazwisk. Struktury sufiksalne*, Kraków 2001.
- Nazewnictwo pogranicza Polski, *Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, Świnoujście, 22- 24 maja 1997*, red. Belchnerowska A., Ignatowicz-Skowrońska J., Szczecin 1999.
- Rospond S., *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa-Wrocław 2000. (Rospond 2000)
- Rymut K., *Nazwiska*, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Warszawa-Kraków 1998, s. 143-160.
- Rymut K., *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, t. I A-K, t. II L-Ż, Kraków 1999. (Rym I, II)
- Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 2, *Nazwy osobowe pochodzenia chrześcijańskiego*, opr. M. Malec, Kraków 1995.1999.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa 1889. (Sulimierski, Chlebowski, Walewski, 1880-1902).
- Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, Warszawa 1996.
- Tichoniuk B., *Imiona i ich formy na pograniczu polsko-białoruskim. Od XVI wieku do roku 1939*, Zielona Góra 2000. (Tichoniuk 2000)
- Wolnicz-Pawłowska E., *Nazewnictwo obszarów pogranicznych. Wprowadzenie*, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Warszawa 1998, s. 397-399.
- Wolnicz-Pawłowska E., Szulowska W., *Antroponimia polska na Kresach południowo-wschodnich XV-XIX wiek*, Warszawa 1998.

Wykaz skrótów

ap.	- apelatyw
cerk.	- cerkiewny
czes.	- czeski
daw.	- dawniej
gen.	- genetycznie
germ.	- germański
grec.	- grecki
gw.	- gwarowy
hebr.	- hebrajski

i in.	- i inne
im.	- imię
im. m.	- imię męskie
im. ż.	- imię żeńskie
jęz.	- język
Kr. Wsch.	- Kresy Wschodnie
łac.	- łaciński
m. in.	- między innymi
n. m.	- nazwa miejscowa
n. os.	- nazwa osobowa
niem.	- niemiecki
notow.	- notowany
poch.	- pochodzenie
pocz.	- początek
podst.	- podstawa
por.	- porównaj
powst.	- powstały
prawosł.	- prawosławny
przym.	- przymiotnik
psł.	- prasłowiański
ros.	- rosyjski
scs.	- staro-cerkiewno-słowiański
słow.	- słowiański
stp.	- staropolski
ukr.	- ukraiński
używ.	- używany
w.	- wiek
wsch.	- wschodni
wśl.	- wschodniosłowiański
wyst.	- występuje
złoż.	- złożony

SUMMARY

The features of Eastern-slavonic antrophonymy of Sławatycze in the early XX century

The features of Eastern-slavonic antrophonymy of Sławatycze in the early XX century have been described in the article.

The antrophonymy of Sławatycze is a reflection of essential lingual interference appropriate to frontier areas. In the inner-lingual sphere, it refers to the issue related to Eastern-slavonic phonology (full-voicing, soft pronouncing hard consonants) and also morphology. The antrophonymys derived from names and ended with geneti-

cally Ukrainian suphixal formants are characteristic for this region. Most names were created from orthodox church names.

Apart from majority of Ukrainian and Belarussian elements, there are also Russian and Lithuanian ones.

